

**RITUAL ILMU KEJAWEN WONTEN ING KESENIAN EBEG
TURONGGO JATI DESA KAMULYAN KECAMATAN BANTARSARI
KABUPATEN CILACAP.**

**Galih Prawita
11205241054**

Sarining Panaliten

Panaliten menika anggadhahi ancas kangge ngandharaken (1) mulabukaning ritual ilmu kejawen ing kesenian ebeg, (2) lampahing prosesi ritual ilmu kejawen ing kesenian ebeg, (3) ngandharaken *makna simbolik* wonten ing salebeting ritual ilmu kejawen ing kesenian ebeg, (4) ngandharaken paedah saking ritual ilmu kejawen wonten ing kesenian ebeg turonggo jati desa kamulyan kecamatan bantarsari kabupaten cilacap tumrap warga masarakat payengkuyung.

Panaliten menika ngginakaken metode panalitem *kualitatif*. Cara kangge ngempalaken *data* inggih menika kanthi migunakaken *observasi partisipasi*, *wawancara mendalam* saha *dokumentasi*. Pirantining ingkang dipunginakaken kangge ngempalaken *data* inggih menika panaliti piyambak ingkang kabiyantu alat *kamera*, *hp*, saha cathetan. Lajeng anggenipun nganalisis *data* ngginakaken *analisis induktif*. Lajeng anggenipun ngesahaken data kanthi cara *triangulasi sumber* kaliyan *metode*.

Asiling panaliten menika nedahaken bilih, (1) mulabukanipun ritual ilmu kejawen saha kesenian ebeg menika wonten ing desa kamulyan inggih saking kbumen ingkang dipunbeto kalihan pak karjo saking kbumen lajeng dipundamel kesenian menika wonten ing tlatah kamulyan. Ritual menika katindakaken awit saking saderengipun ebeg dipundadosaken inggih menika nalika badhe damel paguyuban saha saderengipun ebeg menika dipunmaghyakaken. (2) Lampahing ritual ilmu kejawen ing kesenian ebeg inggih menika: (a) sapisanan siyam ngasrep utawi nganyep, (b) mlampah mubengi desa kamulyan, (c) maringi sesaji kepang, (d) nyekar ing panembahan cikuya, (e) cecawis sesaji, (f) mbakar dupa, (g) jejogedan, (h) janturan, (i) bubaran, (j) nyekar ing panembahan cikuya. (3) *Makna simbolik* sedaya ubarampe sesaji kangge kepang, ubarampe sesaji kangge ebeg labuh saha tumindaking lampahan wonten ing salebeting ritual ilmu kejawen ing kesenian ebeg menika kangge sarana panyuwunan dhumateng ngarsanipun Gusti Allah supados sedaya kekajengan saged kagayuh, saengga gesangipun pinaringan katentreman saha kawilujengan wonten ing gesang brebayan. (4) Paedahipun ritual ilmu kejawen wonten ing salebeting kesenian ebeg turonggo jati tumrap warga payengkuyung inggih menika paedah *spiritual*, paedah *sosial* saha paedah nglestantunaken kabudayan Jawi.

Pamijining Tembung: Ritual ilmu kejawen, ebeg

Abstract

This research aims to (1) explain the history of javanese science ritual at art ebeg turonggo jati (2) explain the process of javanese science ritual (3) explain the symbolic meaning of javanese science ritual (4) explain the benefits of the ritual to the community. This is a qualitative research, observation and participation, interview and documentation are used to collect the data. Researcher act as the main instrument, notes and documentation act as the supporting instrument. Inductive analysis is used to analyze the data, source triangulation and method triangulation are used to validate the data. Results of this study explains that, (1) the origin of the ritual ebeg Javanese science and art is in the village of kebumen Kamulyan is carried by Pak Karjo of Kebumen then created this art in the village Kamulyan. This ritual is performed from before ebeg made that is when it will make the community and before ebeg is displayed. (2) the sequence of ritual javanese science in art ebeg namely: (a) the first fasting ngasrep or nganyep, (b) walk around the village Kamulyan, (c) to give offerings to braid, (d) a pilgrimage in Panembahan Cikuya, (e) to prepare the offerings, (f) burning incense, (g) dance, (h) Janturan or rituals incorporate spirits, (i) the closing or dispersal, (j) pilgrimage back in Panembahan Cikuya. (3) Symbolic meaning: this ritual express participant's appealing to God in order to gain a better life. (4) This ritual has two main benefits: spiritual and social benefit, they also preserve Javanese tradition.

Keywords: ritual, ilmu, kejawen, ebeg

A. PURWAKA

Kabudayan ageng sanget perananipun kangge bangsa, tegesipun saking kabudayan bangsa menika saged maringi pirsu supados bangsa ingkang sampurna tingkatan pagesanganipun. Kabudayan angsal saking warisan turun-temurun rikala jaman rumiyin dumugi jaman samenika. Kadosta ritual ilmu kejawen wonten kesenian ebeg menika.

Kesenian ebeg turangga jati inggih menika Kesenian daerah ugi dipunsebut kesenian tradisional ingkang sampun ngrembaka saking jaman rumiyin dumugi ing jaman samenika. Kita minangka warga masarakat kedah njagi kabudayan menika amargi ing jaman samenika kesenian tradisional saged ical

menawi boten wonten tiyang enem ingkang ngalestantunaken kesenian tradisional menika.

Mula bukanipun kesenian ebeg wonten ing desa Kamulyan menika dereng wonten ingkang mangertosi kapan, wonten pundi, saha sinten ingkang wiwit enggal ndamel kesenian ebeg ing desa Kamulyan menika. Ananging, namung wonten bukti lesan ingkang ngandharaken mula bukanipun kesenian ebeg menika inggih menika saking sesepuh ingkang taksih wonten ingkang mangertosi mula bukanipun kesenian ebeg wonten ing desa Kamulyan kasebat. Kesenian ebeg ing desa Kamulyan menika lair ing desa menika dipunbeto dening pak Karjo saking daerah Kebumen jaman rumiyin saderengipun wonten

kesenian ing desa Kamulyan utawi sasampunipun *kemerdekaan* RI. Nanging, saking sumber sanesipun ugi ngadharaken bilih *kesenian* ebeg menika sampun wonten rikala jaman Pangeran Diponegoro.

Kesenian ebeg ingkang misuwur wonten ing desa Kamulyan menika nggadhahin ciri piyambak saha *unik*. Wonten kadadean ingkang dados *daya tarik* masarakat supados ningali pertunjukan *kesenian* ebeg menika, inggih menika kadadean ndadi (eng: *in trance*).

Ritual ingkang katindakaken supados anggenipun pagelaran menika para pambeksa saged wuru utawi ndadi menika penimbul kedah nindakaken ritual. Ritualipun supados *roh halus* menika manggih wonten ing raganipun tiyang ingkang ngebeg. Inggih menika dhalang ebeg menika semedi rumiyin wonten ing panggenan ingkang dipunpitadosi nggadhahi *aura mistis* utawi *kramat*.

Adhedhasar andharan wonten ing inggil, panaliti ningali *fenomena* budaya ingkang adiluhung menika saengga prelu dipunwontenaken lampahing panaliten, supados saged paring pangertosan warta saha makna ingkang leres wonten ing salebetipun ritual ilmu kejawen wonten ing *kesenian* ebeg turonggo jati desa Kamulyan kecamatan Bantarsari kabupatèn Cilacap.

B. GEGARAN TEORI

Koentjaraningrat (2009: 146) ngadharaken tembung "*budhayah*" inggih menika wujud *jamak* saking tembung *budhi* ingkang tegesipun budi inggih menika budi utawi *akal*. Saking andharan menika saged dipunpundhut dudutan bilih kabudayan inggih menika hasil

saking cipta, raosipun saha rumpakanipun manungsa menika piyambak ingkang wonten gayutanipun kalihan budi saha akal manungsa.

Endraswara (2003: 1) nagandharaken bilih budaya inggih menika lekat (*inherent*) kalihan *bidang-bidang* sanesipun ingkang katata. Gegayutan antawis unsur pagesangan kasebut ingkang ndadosaken satunggaling budaya. Budaya boten namung *tumpukan acak fenomena*, utawi boten namung *kebiasaan* ingkang *lazim*, ananging katata kanthi rapi saha kathah maknaipun.

Saking andharan kasebut saged dipunpundhut dudutan bilih budaya inggih menika satunggaling perkawis ingkang sampun dipunrancang dening masarakat supados ndadosaken *kebiasaan* ingkang katata rapi. Ananging boten namung asal-asalan, menika dipuntata supados kathah *makna* ingkang kakandhut.

Danandjaja (1984: 1-2) ngandharaken bilih *Folklor* inggih menika saperangan kabudayan ingkang *kolektif* ingkang sumebar saha dipunwarisaken kanthi cara - *turun-temurun*, antawis *kolektif* macamipun menapa kemawon, kanthi cara *tradisional* wonten ing *versi* ingkang beda, mliginipun awujud lesan ugi saged tuladha ingkang dipunwuwuhi kanthi *gerak isyarat* utawi pambiyantu.

Saking andharan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika bilih *folklor* supados peranganing kabudayan *kolektif* ingkang kasebar kalihan dipunwarisaken saking rikala rumiyin dumugi semanten utawi

turun-temurun ing antawisipun *kolektif*, miturut *tradisional* wonten *versi* ingkang beda, inggih wonten ing wujud lesan kalihan tuladha ingkang dipunsarengi kalihan *gerak isyarat* utawi sarana kangge ngemut-emut (*mnemonic device*).

Endraswara (2010: 4) ngandharaken bilih *folklor* Jawi minangka saperangan saking kabudayaan Jawi ingkang kasebar kanthi cara turun-temurun. Sesarengan kalihan *eksistensi* budaya Jawi ingkang “adiluhung”, *folklor* Jawi ugi wonten ingkang adiluhung, ananging kosok wangsulipun wonten ugi ingkang *profan*. Kekalihipun sami-sami paring panjurung ndadosaken *komunitas folklor*. Mila makaten, amargi budaya Jawi ugi wonten ingkang naminipun budaya priyayi (wong gedhe) lan budaya tiyang alit, *folklor* ugi kanthi cara boten langsung nggambaraken *segmen* masarakat kasebut.

Saking pamanggih wonten ing nginggil menika menawi dipunpundhut dudutanipun, bilih *folklor* inggih menika kabudayaan Jawi ingkang sampun *mengakar* wonten ing masarakat saha sampun ndadosaken satunggaling *komunitas folklor*.

Folklor minangka perangan saking kabudayaan ingkang dipungadhahi masarakat salah satunggaling kelompok utawa *kolektif*, kabudayaan kasebut taksih asipat *tradisional* ingkang dipunlampahaken dening masarakat panjurungipun saking *generasi* rumiyin utawi turun-tumurun. Dados *folklor* menika pawarisan budaya leluhur ingkang dipunwarisaken mawi cara turun-tumurun.

Endraswara (2011: 1) ngandharaken bilih *tradisi* lesan inggih menika saperangan karya seni ingkang dipunlesanaken, temtu dereng sedayanipun saged. Seni lesan radi kathah, kadosta kethoprak, macapat, wayang lan sapanunggalanipun. Ananging boten sedayanipun seni lesan sampun dados *tradisi* lesan.

Saking andharan menika saged dipunpundhut dudutan bilih *tradisi* lesan inggih menika karya seni lesan ingkang sampun dados karya ingkang dipunlampahaken dening masarakat supados samangke dados seni ingkang *mengakar* saking masarakat kasebut. Ananging sedaya seni lesan boten saged dipunsebat *tradisi* lesan.

Jakob Sumardjo (2000: 135) ngandharaken bilih seni sanes awujud benda ananging tembung. Tamtu seni menika minangka wujud, bentuk, satunggaling ingkang saged dipunraosaken kalihan indranipun manungsa. Seni menika menawi dipunpundhut dhasaripun inggih menika *artefak*, arupi gambar, *bongkahan* bentukipun kadosta kayu, *logam*, watu, arupi tulisan, arupi rangkaian swanten, dsb.

Saking pamanggih wonten ing nginggil menika saged dipunpundhut dudutan inggih menika ciptanipun, raosipun saha karsanipun manungsa kangge ngasilaken satunggaling karya ingkang saged dados wujud *keberadaan* manungsa dados tiyang ingkang saged ngasilaken seni ingkang nggadhahi *nilai estetis* saha kaendahan.

Pangertosan ngebeg utawi njathil menika kados ingkang dipunandharaken (Poerwadarminto, 1939: 83) bilih njathil inggih menika

nari, pramila jathilan inggih menika *hiburan* ingkang dipunsukakaken kangge masarakat ngginakaken piranti jaran kepang.

Andharan wonten ing ngginggil saged dipunpendhet dudutanipun inggih menika tembung njathil menika ateges njoged nunggangi jaran kepang. Jathilan inggih menika jejogedan ngginakaken jaran kepang. Jathil inggih menika joged, dene jathilan inggih menika tontonan jejogedan kelompok ingkang ngginakaken sarana jaran kepang.

Purwadi (2005: 3) ngandharaken bilih ilmu kejawen inggih menika *pandangan* ingkang dipunanut dening masarakat Jawi ingkang wonten ing kasusastran Jawi ingkang saged ugi dipunsebat ngelmi kasampurnan. Wejangan ngenani bab ngelmi kasampurnan Jawi menika kalebet ngelmi kebatinan utawi wonten *filsafat* Islam dipunsebut kalihan *tasawuf* utawi *sufisme*.

Saking andharan wonten ing ngginggil menika saged dipunpundhet dudutan bilih ilmu kejawen menika sanes aliran agama, ananging kapitadosan masarakat ingkang sampun dipunanut dening masarakat. Tata caranipun anggenipun nglampahi kapitadosan menika inggih menika laku prihatin, kapitadosan menika miturut tiyang Jawi supados manunggaling kawula Gusti.

Endraswara (2003: 195) ngandharaken bilih sesaji inggih menika *aktualisasi* pikiran, pepenginan saha pangraos paraga kangge nyaketaken dhiri dhumateng Gusti. Bilih sesaji menika arupi dhaharan, sekar, asiling palawija lan sapanunggalanipun.

Saking pamanggih wonten ing ngginggil menika saged dipundudut bilih sesaji inggih menika piranti kangge ngunjukaken raos sukur dhumateng Gusti ingkang sampun maringi kamulyan saha kasarasan. Sesaji ingkang dipunmaksut arupi dhaharan, sekar telon, saha asiling palawija

C. CARA PANALITEN

Panaliten kanthi irah-irahan “Ritual Ilmu Kejawen ing *Kesenian* Ebeg Turonggo Jati Desa Kamulyan Kecamatan Bantarsari Kabupaten Cilacap” kalebet jinising panaliten ingkang ngginakaken *metode* panaliten *kualitatif*. Wonten ing salebeting *metode kualitatif*, panaliti piyambak utawi kalihan pambiyantunipun tiyang sanes minangka sarana kangge pangempal *data* ingkang utama.

Miturut Bogdan dan Taylor (Moleong, 2002: 3), panaliten *kualitatif* supados *prosedur* panaliten ingkang ngasilaken *data deskriptif* ingkang awujud tembung-tembung ingkang katulis utawi dipunandharaken saking tiyang-tiyang kalihan solah bawa ingkang saged dipuntingali. Panaliten menika kantindakaken ngginakaken cara ngandharaken bilih wontenipun ritual ilmu kejawen saederengipun paraga njathil wonten ing *kesenian* ebeg turonggo jati ing desa Kamulyan.

Panaliten menika gadhah ancas supados saged maringi wujud gambaran wontenipun ritualipun ngenani bab ilmu kejawen ing *kesenian* ebeg turonggo jati.

Panaliten dipunlampahi ing desa Kamulyan kecamatan Bantarsari kabupaten Cilacap. Panaliten menika mundhut *setting*

ing desa Kamulyan, amargi wonten ing desa menika wonten paguyuban *kesenian* ebeg turonggo jati. Wekdalipun panaliten menika 22 Maret-12 April 2015

Data panaliten inggih menika tetembungan utawi tindak-tanduk saking warga ingkang dados sumber wawarembag. Wujud utamanipun inggih menika *diskripsi* saking ritual ilmu kejawen ing salebeting kesenian ebeg. Panaliten ugi ngginakaken *data* arupi *dokumentasi* utawi *referensi* ingkang saged nyengkuyung *data* utama. Sumber *data* wonten ing panaliten inggih menika saking *informan* ingkang gadhah seserepan babagan ritual ilmu kejawen ing salebeting kesenian ebeg turonggo jati.

Cara ngempalaken data wonten ing panaliten ritual ilmu kejawen ing salebeting *kesenian* ebeg inggih menika migunakaken cara *Observasi Partisipasi, wawancara mendalam* saha *dokumentasi*. *Pirantosing panaliten inggih menika* panaliten piyambak kangge ngempalaken data. Amargi panaliten menika nglibataken piyambak wonten ing ritual saha ndherek paring *makna* wonten salebeting ritual. Panaliten kangge neliti ritual ilmu kejawen ing salebeting *kesenian* ebeg menika ngginakaken piranti pambiyantu kangge ngasilaken *data*. Piranti pambiyantu menika kadosta *kamera* kangge mundhut *gambar, tape recorder/handphone* kangge ngrekam *wawancara*, saha cathetan, kangge nyathet *informasi* ingkang wigati.

Panaliten menika ngginakaken *analisis data induktif*. *analisis induktif* inggih menika *analisis data* ingkang *spesifik* saking lapangan

dados *unit-unit* saha dipunlajengaken kaliyan *kategorisasi* (Muhadjir, 2000:167). *Analisis induktif* dipunginakaken kangge ngategorisasikaken saha *nganalisis data* ingkang sampun dipunfokusaken wonten ing panaliten. *Analisis* menika dipunwiwiti kanthi cara *menelaah data-data* ingkang jumbuh kalihan wosing perkawis ingkang sampun wonten saking pinten-pinten sumber, pangamatan langsung, wawarembag ingkang sampun kaserat wonten *catetan lapangan, gambar, foto* saha sapanunggalanipun.

Kangge nguji keabsahan *data* wonten ing panaliten menika dipunginakaken cara *triangulasi*. Moleong (2014: 330) bilih *triangulasi* inggih menika cara ngesahaken *data* kangge ngecek utawi kangge nandhingaken satunggaling *data* kaliyan *data-data* sanesipun. Cara *triangulasi* menika dipunginakaken kangge ndadosaken *data* ingkang dipunpikantuk menika *konsisten* saha *pasti*. Wonten ing panaliten *kualitatif, triangulasi* menika ngrujuk dhateng pangempalan *data* sakathahipun saking menapa kemawon sumber saha menapa kemawon *metode*.

D. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

Papan panggenan ingkang kangge panaliten menika wonten ing desa Kamulyan ing kecamatan Bantarsari, tebihipun kirang langkung 1 Km saking dhusun Mulyadadi dumugi desa Kamulyan miturut saking *monografi* desa Kamulyan taun 2014. Kahanan *geografis* desa Kamulyan menika dumunung ing *dataran rendah*

kanthi *curah hujan* ___mm/taun saha *suhu udara* kirang langkung 29°C. Wates-watesanipun desa Kamulyan inggih menika desa ingkang saged dipunsebat desa ing tengah-tengah.

Wonten ing dhusun mulyadadi desa Kamulyan menika Wiwit jaman rumiyin *kesenian* ebeg Turangga Jati menika dados *kesenian* rakyat. *Kesenian* menika dipunremeni dening rakyat amargi wonten kedadosan ndadi utawi *kesurupan* (*eng:in trance*) saged malih dipunsebut wuru. Lajeng, *kesenian* ebeg turangga jati jaman rumiyin menika wonten ing desa Kamulyan menika wiwit taun 90-an. *Kesenian* menika miturut *informan* ingkang ngandharaken bilih *kesenian* ebeg menika dipunbeto dening Pak Karjo minangka penimbul saha tiyang ingkang ndamel *kesenian* ebeg wonten ing desa Kamulyan menika.

Miturut cariyos Pak Sukir saderengipun dhalang ebeg menika miwiti *kesenian* ebeg Turangga Jati, dhalang menika nyuwun donga pangestu kangge para leluhuripun. Dhalang ebeg Turangga Jati inggih menika Pak Sukir menika sowan ing Panembahan Cikuya. Cikuya inggih menika nama dhusun wonten ing desa Kamulyan sisih ler, menawi Panembahan menika panggenan ingkang dipunkramataken. Ritual wonten ing Panembahan Cikuya menika dinten selasa kliwon saha jemuah kliwon. Supados samangke anggenipun lelabuhan ebeg kalampahan kanthi boten wonten alangan menapa kemawon. Menawi wuru utawi ndadi menika wonten ingkang saking Panembahan Cikuya, Panembahan Sitinggil saha Jatijajar.

Kesenian ebeg menika dipunwarisaken dhateng pak karjo

saking bapanipun pak karjo Dipunparingi nama Paguyuban Ebeg Turangga Jati, amargi rumiyin leluhuripun ebeg wonten ing Kebumen menika dipunnamani Turangga Sakti (saking bapak). Lajeng dipunwarisaken dening putranipun inggih menika Pak Karjo dipunparingi nama Turangga Jati (tumurun anak).

Kesenian ebeg menika nggadhahi sipat *mistik* ingkang wonten ing salebeting ritual saha menapa mawon sarat kangge ebeg menika saged lestantun. Latihan ebeg menika boten katentokaken dinten menapa saha tabuh pinten. Kadosta ingkang sampun dipunandharaken dening para *informan* kalawau. Pramila makaten kathah ritual ingkang samangke katindakaken dening para pambeksa turangga supados ebeg minangka kabudayan Jawi ingkang salah satunggaling *kesenian* ingkang ngginakaken gayutan kalihan *roh leluhur* utawi indhang kangge mbiyantu lampahipun *kesenian* menika. Ritual ingkang katindakaken wonten ing salebeting *kesenian* ebeg saderengipun ebeg menika dipunlabuhi kados makaten.

Lampahing ritual ilmu kejawan ing salebeting *kesenian* ebeg turonggo jati inggih menika (1) siyam ngasrep utawi nganyep. (2) ritual mlampah mubeng desa Kamulyan, (3) maringi sesaji kangge kepang saha baronganipun, (4) ritual ing Panembahan Cikuya, (5) cecawis sesaji, (6) mbakar dupa, (7) jejogedan, (8) janturan inggih menika kedadosan nalika para pambeksa wuru utawi ndadi, (9) bubaran. Wonten malih ritual ingkang katindakaken sasampunipun

kesenian ebeg dipunwiwiti inggih menika paring sesaji wonten ing panembahan, kangge pangajab raos sukur sampun mbiyantu anggenipun ngawontenaken pagelaran *kesenian* ebeg.

Wonten ing salebeting ritual ilmu kejawen wonten ing *kesenian* ebeg turangga jati desa Kamulyan, kecamatan Bantarsari, kabupaten Cilacap ingkang dipuntindakaken menika gadhah *makna-makna* ingkang dipunwujudaken lumantar *simbol-simbol* utawi pralambang tartamtu. *Simbol-simbol* wonten ing ritual ilmu kejawen menika saged awujud basa, tumindakipun tiyang ingkang nindakaken ritual ilmu kejawen ing *kesenian* ebeg turangga jati saha ubarampe ingkang dipunginakaken wonten ing ritual ilmu kejawen menika.

Ubarampe ingkang dipunginakaken wonten ing *kesenian* ebeg turangga Jati saderengipun *pagelaran* dipunlabuhi, nalika *kesenian* ebeg dipunlabuhi saha sasampunipun ebeg turangga Jati pentas wonten ing acara-acara tartamtu. *Makna simbolik* ing salebeting ritual ilmu kejawen ing *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika.

Makna simbolik wonten ing umberampe kaandharaken kados makaten. Ubarampe kangge *kesenian* ebeg menika ingkang kaping sepisan inggih menika deling. Deling ingkang dipuntegor menika deling saking dhangkanipun tiyang ingkang sampun pejah wonten ing jaman rumiyin menika *krandha* ngginakaken deling. Deling ingkang saking *dhangka*(piranti kangge mbeto tiyang ingkang sampun pejah) tiyang ingkang pejah jaman rumiyin

menika nggadhahi *makna*, amargi deling menika nggadhahi sipat mistis, *ghaib* saha wonten *khodam*-ipun ing lebetipun deling menika.

Ritual ingkang dipunginakaken wonten ing saderengipun ebeg dipunlabuhi inggih menika ngubengi desa Kamulyan menika. Ritual menika dipunadani tabuh sedasa ndalu dumugi tabuh sekawan enjing saderengipun *Adzan Subuh*. Amargi menawi ritual menika dipunwiwiti wonten ing wayah ndalu menika kathah *ilham-ilham* saha swasana *mistis* rumaket kalihan wayah ndalu. Mlampah ingkang katindakaken sareng-sareng dening *rombongan* ebeg turangga jati menika nggadhahi teges bilih supados tiyang-tiyang menika ngraosaken priatin. Mlampah utawi mlaku ingkang saged dipunsebat laku. Laku priatin supados anggenipun pados ngelmi utawi pikantuk ngelmi menika langkung dipunijbahi dhumateng Gusti Inggang Murbeng Dumadi

Wonten malih *makna* ingkang dipuntingali saking maringi sesaji kangge kepeng. Wonten dinten ingkang dipunpilih kangge maringi sesaji kepeng saha barongan menika dinten ingkang dipunpitadosi *keramat*. Amargi, dinten menika kathah tiyang Jawi ingkang taksih nggadhahi kapitadosan kalihan wesi aji saha sanesipun menika maringi sesaji wonten ing dinten menika.

Wedangan menika ugi nggadhahi *makna* utawi maksut bilih wonten pait saha legi menika nggambaraken pagesangan manungsa menika wonten pait saha manise. Lajeng wonten toya bening menika dipunmaksutaken anggenipun menggalih menika kedah kalihan penggalih ingkang

jernih utawi bening. Dupa menika nggadhahi *makna* supados kangge panggandheng donya *ghaib* kalihan donya manungsa. Kembang telon menika kaperang dados kembang mawar, kenanga, kanthil inggih menika nggadhahi *makna* utawi nggadhahi teges bilih mawar menika kedah nggadhahi makna sabar. Sabar menika dipunwatsani saged saking tindak tanduk utawi saking pocapan. Lajeng wonten kenanga inggih menika welas asih ingkang ateges sages ngayomi utawi saged nggadhahi raos memelas kalihan sedulur utawi tangga teparo. Kanthil menika nggadhahi teges bilih tiyang menika kedah eling kalihan sakiwo tengenipun menawi wonten tiyang ingkang mbetahaken bantuan, kedah eling dhumateng Gusti Kang Murbeng Dumadi.

Bubur abang putih menika dipunparingi *makna* bilih ngibaratakan kados bapak saha biyung. Wonten mriki bapak kalihan biyung menika sesepuh ingkang sampun mbiyantu saha ngemong penimbul utawi sesepuh ebeg turangga jati. Sesaji ingkang kangge kepeng menika dipunjangkepin kalihan minyak dhuyung utawi minyak mlathi utawi saged minyak misik. Sesaji menika boten nggadhahi *makna* menapa menapa, utawi namung kangge jejangkeping sesaji kemawon. utawi saged kangge wewangian barong saha kepeng. Amargi wewangian menika saged dados *daya tarik* ingkang ageng. Ugi saged kangge *sunnah* wonten ing agami Islam.

Wonten malih ubarampe ingkang dipunbetahaken nalika pagelaran *kesenian* ebeg inggih menika: Dupa menika salah

satunggaling sesaji ingkang kedah boten kesupen dipunparingaken wonten ing lelabuhan ebeg. Amargi dupa menika dipunajab utawi dipunmaknani kangge nggayutaken donya *ghaib* kalihan donyanipun manungsa. Tumpeng salawuhe saha gesek pethek menika nggadhahi *makna* kangge ngunjukaken raos sukur dhateng Allah SWT ingkang sampun maringi kaberkahan. Sesaji ingkang dipunbetahaken wonten ing *kesenian* ebeg inggih menika gedhang raja ambon, gedhang raja ambon menika anggadhahi *makna* kangge ngemutaken rama saha biyung. Supados tiyang gesang menika kelingan kalihan rama saha ibu. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika bubur abrit kalihan pethak. Sesaji menika anggadhahi *makna* bilih kangge ngunjukaken raos urmat dhateng nini pamong kaki pamong utawi kangge para leluhur. Janur kuning inggih menika sesaji ingkang nggadhahi *makna* ingkang dipungayutaken kalihan tembung *nur*. *Nur* menika sejatosipun cahya ingkang madhangi jagad sawontenipun ing ngalam donya menika. Dados ingkang dipunmaksutaken *nur* menika saged dados pepadhanging dalam kangge tiyang gesang supados dalam ingkang dipunpilih menika boten klentu. Madhep mantep miturut *syare'atipun*. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih inggih menika ayam urip. Ayam menika boten kedah ayam cemani, ananging saged ayam Jawi utawi biasanipun dipunarani ayam kampung. Sesaji menika nggadhahi *makna* bilih manungsa menika kedah pasrah dhumateng Gusti Kang Maha

Kuwaos. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg inggih menika *gandhul* utawi kates. Kates menika dipunbetahaken wonten *kesenian* ebeg menika dipuncawisaken nalika badhe pentas. Sesaji menika anggadhahi *makna* bilih supados tiyang menika boten gumantung kemawon kalihan tiyang sanes. Kedah nggadahi *prinsip* saha penggalih ingkang *optimis*, amargi tiyang gesang menika namung tumindak becik, ingkang nemtokaken asilipun inggih menika Gusti Pangeran. Tela menika anggadhahi *makna* kangge maringi panganan kangge kang mbahurekso utawi bangsa lelembut ingkang njagi panggenan ingkang dipunginakaken kangge pagelaran *kesenian* ebeg turangga jati. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg nggih menika kupat lepet. Sesaji menika anggadhahi *makna* kangge pangajab supados rumaketing paseduluran wonten ing paguyuban menika rumaket pliket kados pliketipun kupat lepet saking ketan. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika *jajanan pasar*. Sesaji menika anggadhahi *makna* kathahipun sedulur ingkang tumut mbiyantu anggenipun nguri-nguri *kesenian* dhaerah menika, mliginipun *kesenian* ebeg. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih inggih menika teh, rokok tapel kudha, saha kinang. Sesaji menika nggadhai *makna* bilih sesaji menika kangge indhang ingkang dugi wonten ing pagelaran *kesenian* ebeg. Boten wonten maksud ingkang wigati sanget kalihan sesaji menika. Saged dipunsebat namung kangge

pelengkap. Saking kathahipun sesaji menika wonten gendhis batu, ingkang nggadhai maksud bilih namung kangge legen. Supados kangge pangajab menawi saking kathahipun prakawis menika dipunpungkasi kanthi *manis, legi*. Salah satunggaling sesaji ingkang dipunbetahaken wonten ing *kesenian* ebeg menika inggih menika suket dhuku celulang. Sesaji menika anggadhahi makna supados alangan utawi bebaya ingkang kiwo tengen menika saged ical saha saged kabendung kalihan suket celulang menika ingkang mageri kiwo tengen ngandhap nginggiling pagelaran *kesenian* ebeg menika. Godhong *gandhul* menika nama ingkang kangge ngarani godhong kates wonten ing dhaerah kilen, mliginipun Kabupaten Cilacap. Sesaji menika anggadhahi *makna* supados swasana ingkang wonten ing pagelaran menika katon rame, kathah ingkang mirsani pagelaran ebeg. Tiyang kilen menika maringi nama *degan* kangge sesaji menika. Sesaji menika anggadhahi *makna* supados anggenipun menggalih menika kenceng, mepeng anggenipun menggalih jatindhiri piyambak. Saged dipunsebat kenceng penggalhipun, boten saged dipunpengaruhi kalihan perkawis ingkang boten sae. Sesaji ingkang dipunbethaken malih wonten ing *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika gedhang raja ijo. Sesaji menika anggadhahi makna bilih tiyang gesang menika kedah eling saha nyekseni dhumateng Gusti Pangeran wonten ing penggalhipun. Nyekseni menika dipunniati wonten ing manah kanthi niat ingkang suci saha resik manahipun. Sesaji ingkang

dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg turangga jati kangge lelabuhan ebeg inggih menika kembang telon. Sesaji menika kaperang dados kembang mawar, kenanga, kanthil. Sesaji menika anggadhahi *makna* bilih wonten tigang perkawis wonten pagesangan inggih menika mawar ingkang nggadhahi pralambang bilih tiyang gesang menika kedah sabar saha saged njagi *hawa nafsu*. Wonten kembang kanthil ingkang nggadhahi *makna* bilih tiyang gesang menika kedah eling kalihan waspada, amaargi wonten pitutur “aluwung waspada tinimbang lali”. Lajeng wonten kembang kenanga nggadhahi *makna* bilih tiyang gesang menika kedah nggadhahi raos welas asih kalihan sesami. Supados anggenipun bebrayan wonten ingkang pagesangan menika tinemu ingkang sae ugi. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing *kesenian* ebeg inggih menika gabah. Sesaji menika anggadhahi *makna* kangge ngunjukaken raos sukur dhateng Kang Maha Kuwaos amargi sampun paring kaberkahan saha sampun wonten ingkang nanggap ebeg menika. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing pagelaran *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika godhong tawa. Sesaji menika nggadhahi *makna* bilih dipunajib panggenan ingkang dipunginakaken kangge pagelaran ebeg menika *tawa* tegesipun sampun resik saking pepalang. Sesaji ingkang dipunbetahaken malih wonten ing pagelaran *kesenian* ebeg turangga jati inggih menika komboran. Sesaji menika namung kangge pelengkap sesaji sanesipun supados jangkep

anggenipun miwiti *kesenian* ebeg menika saget kalampahan kanthi sae.

Paedah *sosial* ingkang saged dipunpendhet saking tiyang gesang menika saged nambahi kanca bebrayan saha saged nggadhahi kanca ingkang langkuh kathah. Nuwuhaken raos *silaturrahkim*, raos guyub, rukun, saha saged langkung rumaket malih kaliyan tiyang sanes. Paedah *spiritual* ingkang saged dipunpendhet saking ritual menika ugi saged nyucikaken lair saha batos saking perkawis perkawis ingkang saged ndadosaken tebih saking pedoman ingkang sampun dipundamel dening Pangeran. Paedah nglestantunaken budaya ingkang saged dipunpundhut inggih menika saged nguri-uri kabudayan Jawi ingkang dados *identitas* bangsa saha masarakat Jawi.

Saking asiling panaliten menika, panaliten saged mendhet dudutan, bilih ritual ilmu kejawen ing salebeting *kesenian* ebeg menika taksih wonten ingkang pitados saha dipuntindakaken. Sanesipun menika, tiyang ingkang nindakaken ritual ilmu kejawen nggadhahi pangajeng-ngajeng supados sedaya hajat saged kagayuh.

E. DUDUTAN

Mula bukanipun *kesenian* ebeg menika dipunwiwiti saking dhaerah Kebumen, dhaerah menika wonten ing sawetan Kabupaten Banyumas wonten ing Jawa Tengah. Wiwiti saking dhaerah mrika *kesenian* ebeg turonggo jati dipunwiwiti kalihan bapanipun Pak Karjo ingkang naminipun menika “Turonggo Sakti” ingkang lajengipun dipunbeto wonten ing Desa Kamulyan Kabupaten Cilacap dumugi

semanten. Lajeng wonten ing Desa Kamulyan menika dipungantos namipun dados Turonggo Jati kalihan Pak Karjo ingkang samenika dados sesepuhipun paguyuban menika ingkang penimbulipun menika Pak Sukir saha ingkang tumut ndampingi wonten ing pagelaran menika Pak Paryan ugi sesepuh wonten ing Paguyuban menika.

Ritual wonten ing *kesenian* ebeg turonggo jati ingkang kaandharaken kados makaten. (1) siyam ngasrep utawi nganyep. (2) ritual mlampah mubeng desa, (3) maringi sesaji kepeng saha barongan, (4) nyekar ing panembahan cikuya, (5) cecawis sesaji, (6) mbakar dupa, (7) jejogedan, (8) janturan, saha (9) bubaran (10) nyekar ing panembahan cikuya.

Makna simbolik wonten ing ritual ilmu kejawen ing salebeting kesenian ebeg menika saged awujud basa, tumindakipun tiyang ingkang nindakaken ritual ilmu kejawen saha umberampe ingkang dipunginakaken wonten ing ritual ilmu kejawen dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Makna saking Negor dheling katindakaken wonten ing wayah ndalu, dheling ingkang dipunpilih menika dheling ingkang saking dhangkanipun tiyang ingkang sampun pejah. Amargi, sampun nggadhahi kakiyatan *ghaib*. Mlampah menika dipuntegesaken kalihan laku, laku priatin supados tiyang menika saged priatin.

Sesaji kepeng menika dipuncawisaken ing dinten selasa saha jemuah kliwon. Amargi, dinten menika dinten ingkang dipunpitadosi dinten kramat. Sesajinipun wonten

kembang telon wonten mawar kenanga kanthil ingkang tegesipun sabar, welas asih saha eling. lajeng wedhangan menika nggadhahi makna bilih tiyang gesang menika ngalami pait saha manisipun pagesangan lajeng dipunpenggalih kalihan penggalih ingkang bening. Lajeng dupa anggadhahi makna bilih kangge nggayutaken donya ghaib kalihan donya manungsa. Lajeng wonten minyak mlathi anggadhahi makna bilih namung kangge wewangian barongan saha kepeng. Bubur pethak saha abrit. Sesaji menika anggadhahi makna bilih kaki pamong saha nini pamong. Dhupa anggadhahi makna bilih kangge nggayutaken donya manungsa kalihan donya ghaib. Lajeng tumpeng selawuhe saha gesek pethak anggadhahi makna bilih kangge ngunjukaken raos syukur amargi ebeg menika sampun payu. Gedhang raja ambon anggadhahi makna bilih raja menika bapa saha ambon menika biyung. Bubur abrit saha pethak anggadhahi makna bilih nini pamong saha kaki pamong. Janur kuning anggadhahi makna bilih saking “*nur*” cahya ingkang madhangi dalan tiyang gesang supados tumuju dalan ingkang dipunridhoi Allah SWT. Pitik uripan anggadhahi makna bilih tiyang gesang menika kedah pasrah kalihan Gusti Kang Maha Kuwaos. Gandhul utawi kates nem anggadhahi makna bilih tiyang gesang menika sampun ngantos gumandhul terus kalihan tiyang sanesipun, kedah nggadahi raos percaya dhiri. Budin utawi tela bakar anggadhahi makna bilih kangge maringi panganan mbahureksonipun. Kupat lepet anggadhahi makna bilih supados paseduluran menika rumaket

pliket kados lepet. Jajanan pasar anggadhahi makna bilih kathahipun paseduluran ingkang tumut mbiyantu anggenipun nguri-ngrui budaya jawi. Rokok tapel kudha, teh, kinang anggadhahi makna bilih kangge seserahan kangge indhang, amargi wonten indhang ingkang nyuwun rokok saha kinang. Gendhis batu anggadhahi makna bilih saking kathahipun perkawis ing pagesangan menika dipunpungkasi kanthi manis utawis sae. Suket dhuku celulang anggadhahi makna bilih langan ingkang badhe dugi menika kabendhung kalihan suket dhuku celulang menika. Godhong kates anggadhahi makna bilih supados pagelaran ebeg menika saged rame saha kathah ingkang mirsani. Degan nem utawi cengkir anggadhahi makna bilih supados anggenipun menggalih menika saged kenceng mantep. Gedhang raja ijo anggadhahi makna bilih tiyang gesang menika kedah eling kalihan Gusti Pangeran. Kembang telon wonten mawar, kenanga saha kanthil anggadhahi makna bilih tiyang gesang menika kedah sabar, welas asih saha eling. Gabah anggadhahi makna bilih kangge ngunjukaken raos sukur dhateng Allah SWT ingkang sampun paring kaberkahan. Godhong tawa anggadhahi makna bilih supados siti ingkang dipunginakaken kangge miwiti pagelaran menika saged tawa utawi boten wonten alanganipun. Kembang komboran anggadhahi makna bilih kangge pelengkap ingkang samangke dipunombe kalihan pambeksa ingkang ndadi.

Paedah *spiritual* wonten ing ritual ilmu kejawen menika ngraketaken kalihan Gusti Pangeran saha nyucikaken manah saha

penggalhipun manungsa utawi lahir saha batos, saengga manungsa nglampahi gesang ing donya menika saged ayem, tentrem saha langkung *optimis*. Paedah *sosial* wonten ing ritual ilmu kejawen awujud sesrawungan kalihan masarakat sanes menika saged nuwuhaken raos silaturahmi, raos guyub, rukun. Paedah budaya wonten ing salebeting ritual ilmu kejawen menika minangka salah satunggaling upiya kangge nguri-nguri kabudayan Jawi, supados kabudayan ingkang awujud ritual ilmu kejawen menika boten ical saha kagingsir saking jaman samenika. .

KAPUSTAKAN

- Danandjaja, James. 1986. *Foklor Indonesia*. Jakarta: graffiti.
- Danandjaja, James. 1984. *Foklor Indonesia*. Jakarta: PT. Tiara Wacana.
- Endraswara, Suwardi.2003. *Metodologi Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- _____.2003. *Mistik Kejawen*. Yogyakarta: narasi.
- _____.2009. *Metode Penelitian Folklor; Konsep, Teori,dan Aplikasinya* Yogyakarta: Pressindo.
- _____.2010. *Folklor Jawa; Bentuk, Macam, dan Nilanya*. Jakarta: Penaku.
- _____. 2011. *Foklor*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- _____.2011. *Metodologi Penelitian Tradisi Lisan*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Hadiwojono, Harun. 1983. *Konsepsi Tentang Manusia Dalam Kebatinan Jawa*. Jakarta: Penerbiat Sinar Harapan

- Herusatoto, Budiono. 1991. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Dalam Budaya Jawa.
- Spradley, James P. 1997. *Metode Etnografi*. Yogyakarta: Tiara Wacana Yogyakarta.
- Sumardjo, Jakob. 2000. *Filsafat Seni*. Bandung: ITB.
- Sugiyono. 2010. *Metode Penelitian Pendidikan; Pendekatan kualitatif, kuantitatif, dann R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Koentjaraningrat. 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 2009. *Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Moleong, J. Lexy. 2002. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosdakarya.
- Muhadjir, Noeng. 2000. *Metode Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Rake Sarasin.
- Moloeng, J. Lexy. 2014. *Metode penelitian kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Supardjan, B. A. N. 1982. *Pengantar Pengetahuan Tari*. Jakarta: CV. Sandang Mas.
- Prastowo, Andi. 2012. *Metode Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Ar-Ruzz Media
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J. B. Wolter Uitgevers, Maatschappij N. V.
- Poerwadarminta, W. J. S. 2007. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Purwadi. 2005. *Upacara Tradisional Jawa*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Purwadi. 2009. *Foklor jawa*. Yogyakarta: Pura Pustaka Yogyakarta.
- Tim Penyusun Panduan Tugas Akhir. 2010. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni.